

...erről ismertek meg engem...

Radnóti verseit olvasom, Radnótiról olvasok. Egyetlen napon az egész élet verseit, a huszonegy éves útját kereső ifjú, a háborúba sodródás veszélyét minden idegszálával tapintó férfi és a szakadék szélén tanúságtevő járkáló halálraírt verseit.

„Megbűnhődte már e nép...” „Hisz bűnösök vagyunk, akár a többi nép” – írja Kölcsey és Radnóti. A gátör háza mellett hajtják le az ártérbe a *Nem tudhatom* halálra fáradt, sebesült, beteg munkaszolgálatosait. Bakterházról volt látomása június 17-én, november 8-án sem a kórház, sem az iskolai szükségkórház nem fogadja be őket. Mert túlszűfoltak. Ők már nem férnek bele ebbe a világba. Adminisztrálni kellene őket, el kellene számolni velük. Halottakkal akkoriban nem kellett elszámolni. Eltűntek. Csak úgy.

1936 óta nem bibelődik a versformával. Modernség, népiség, Kassák a múlté, írja, ahogy anyanyelve, és a magyar költői hagyomány diktálja. Az igazat, a lényegeset. „hű voltál hozzá, s hozzád az kegyetlen, de megtanul majd, s többé nem felejt el” – írja Dési Huber István emlékére.

A klasszikus Görögország pusztulását Thukydidéstől ismerjük. A francia forradalom, a magyar, az orosz forradalom, Hiroshima, a beregi magyarok, francia foglytáborok embertelensége, a porosz-francia háború francia foglyainak szenvedéseit is ismerni lehet, s láttuk Wajda filmjében a katyni tarkólövéseket. Radnóti naplójából a második világháború munkaszolgálatosainak kálváriáját.

Mért kellett Radnótiékat tarkón lőni?! Magyarok magyarokat, akikkel együtt voltak a fronton. Megásatni a sírjukat, ahogy ez illendő szokás, volt aki önként odaállt a gödör peremére, magához vette, mint Krisztus a keresztet. Megásták, mint Jugoszláviában a magyarok, a bosnyákok, Mohács után Kanizsay Dorottya vajon hányat temetett? Antigoné csak egyet, és meghalt érte.

Radnóti minden kiszolgáltatott fogoly nyelvén beszél magyarul, teste és verse szimbóluma a század szenvedő emberének. Ahogy a vele pusztult Szerb Antal írta meg az Erdélyi Szépművés Céh pályázatára a legjobb, máig használt magyar irodalomtörténet, Radnóti versfordításai is áldozati lángok a haza oltárán.

Albert Camus apja meghalt az első világháborúban. Az én nagyapám hat és félelvi fogság után hazajött, és másfél év múlva meghalt. Sírtak a katonavonatok mellett itt is, ott is az asszonyok. Nyomorogtak a családok. Tömegsírok mindkét oldalon. A foglyok gyökeret esznek. Apáim, testvéreim a katonák. A fiúk, akiket megostoroznak, éheztetnek, kikötnek, megfeszítenek, tömegsírba dobnak. „Élek még” kiáltja a mondák Petőfije és ráhányják a földet. Keresd az égen.

Csontok, ruhafoszlányok közül egyet kimentett a vers, Ady szavával: „Diák írv magyar éneket, Diák a Földön Dante is élt”, igen, aki megírta a Poklot, mint

Radnóti Miklós, aki éppen apám lehetne, de megélt évei szerint fiam. Szép, villogó szemű testvérünk a jajban és a bajban, könnyörögj érettünk, a te vértanúságod, Gérecz Attila mártíriuma, minden haláltáboroké, az erzsébeti ötvenhatos falhoz állítottaké, de hagyjuk, mert a ti gyilkosaitok rendes emberek voltak, tisztán adták vissza és szépen megköszönték a kölcsönkért ásókat, kapákat, ők csak haza akartak menni, mert úgyis vége a háborúnak. S a fiatalok is nyugodtan ölnek majd, ha ölni kell.

„Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is” Vajon lesz-e haza itt, s meddig és milyen? Lesznek-e, akik értik és megsiratják Radnóti Miklóst, értünk halt testvérünket?

Nem tudom elég gyöngéden kezembe venni, könnyű a verseskönyv, milyen könnyű volt a teste, mikor már nem bírta tovább. „Ó régimódi börtönök nyugalma, szép/ és régimódi szenvedés, halál, költőhalál” – írta március 27-én, s előtte még a kálvária. Előttük, akiknek sorsát, az *emberét* a huszadik században, megírta. Aki több a testénél, tudásánál, mert költő, a próféták közül egy. Lélekkel bírja, amit nem tudna elviselni a könnyű test, kiszolgáltatottan is szembe mer szállni az igazságért. Mert Mózes hozta a Törvényt, de Krisztus az igazságot és a kegyelmet.

A Nyolcadik eclogát 1944 aug. 23-án Zagubica fölött a hegyekben írta: a Biblia magyar nyelve s az antik metrum tartja benne a lelket.

*...„Próféták s költők dübe oly rokon, étek a népnek,
s innivaló! Élhetne belőle, ki élni akar, míg
eljön az ország, amit ígért amaz ifju tanítvány,
rabbi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
Jöjj hirdetni velem, hogy már közelít az az óra,
már születőben az ország. Hogy mi a célja az Úrnak, _
kérdém? Lásd az az ország. Útrakelünk, gyere, gyűjtsük
össze a népet, bozd feleséged s mess botokat már.
Vándornak jó társa a bot, nézd, add ide azt ott,
az legyen ott az enyém, mert jobb szeretem, ha göcsörtös.”*

Merre is vezetett az az út? Körben, Erdélyen át a fél országon keresztül Szerbiáig, s vissza nyugatra Magyaróvár felé Abdáig. Viszi a keresztet, nyomorúságos testét, és nem fogadják be, mint a Gyermeget, homlokán vörös csík, talán ostor nyoma? – Mi az Miklós? Nem válaszol. – „Te mondad”.

A katonák sietnek. Mit számít huszonegy emberrel több vagy kevesebb halott!

A negyedik Razglednica látomása, amit megélt a végső stáció előtt, amit régen tud és magára ismer benne:

*„Mellézübantam, átfordult a teste
s feszes volt már, mint búr, ha pattan.
Tarkólövés. – Így végzed hát te is, –
súgtam magamnak, - csak fekiúdj nyugodtan
Halált virágzik most a türelem. –
Der springt noch auf – bangzott fölöttem.
Sárral kevert vér száradt fülelmen”*

János 13. 32.„Ha megdicsőítették ő benne az Isten, az Isten is megdicsőíti őt, ő magában, és ezennel megdicsőíti őt.”

33. Fiaim, egy kevés ideig még veletek vagyok. Kerestek majd engem; de ahová én megyek, ti nem jöhettek;”

34. Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek; amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást.

35. Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.”

Varga Imre Radnóti-szobra (részlet)